

Ива Г. ТЕШИЋ¹*Институти за књижевности и уметности, Београд***МАТОШ vs. СКЕРЛИЋ**

У раду ћемо се бавити Матошевим полемичким дискурсом против Јована Скерлића, једног од кључних симбола српске књижевности и културе с краја XIX и почетка XX века. Циљ рада јесте да укаже на специфичности спора који је Антун Густав Матош као кафански интелегуалац и апологет ларпурлартизма водио са *београдским официјелним кришчичарем и литерарним команданшом*, који је, осим на књижевној, био истакнути делатник на српској друштвеној и политичкој сцени. Имајући у виду да је Скерлић био доследан у игнорисању напада хрватског књижевника, до разрачунавања, односно дијалога, два великана није дошло, а као једино сведочанство о истрајаним провокацијама остају нам бројни Матошеви написи, објављивани у периодичној штампи. Осим што поседују књижевноисторијску вредност, ови текстови истовремено су и документ о једном времену и једној средини – Београду, у коме је А. Г. Матош у два наврата живео и стварао.

Кључне речи: Антун Густав Матош, Јован Скерлић, књижевна критика, есеј, полемика, Писци и књиже

*Непријатељи су луксуз као и пријатељи, и треба их одабирати.*²

А. Г. Матош

Као књижевни посленици који су истовремено деловали у српско-хрватском јавном простору на прелазу XIX у XX век, Матош и Скерлић представљали су непомирљиве супротности. Скерлић је, тврдио је Матош (1965: 203), био његов највећи протуножац:

Ми смо на противним половима. Он је социјалист, ја сам националист. Он је – барем тако тврди – Југословјен, ја сам Хрват. Он је реалист, ја то нисам. Он је професор, ја сам 'боем'. Он проповједа, ја се смијем. Ја га не могу прогутати. Он ме женира.

На нетрпељивост између ове две књижевне величине утицала је, сматра Мидхат Бегић, и чињеница да су посредни репрезенти различитих поднебља и националних менталитета. Матош је дошао у Београд као војни дезертер³ и брзо се асимиловао у својој „другој отаџбини“⁴, поставши активни учесник књижевног живота, „а на неки начин и нераздвојни дио српске књижевне историје” (Шмуља

1 megalofroneo@gmail.com

2 Цитат је преузет из есеја „Јован Скерлић: Писци и књиже Г” (Матош 1965: 219).

3 „Београдску каријеру” Матош започиње као новинар и челиста, иако му је, према сопственој тврдњи, првобитна идеја била посве другачија: „Хтједох у конобаре, али кафеције нађоше да сам сувише биједан и отрцан за ту репрезентативну функцију. Нисам био ни за келнера! [...] Постао сам челиста, па новинар, литерат. Није богзна шта.” (Матош 1973а: 265–266)

4 Као књижевна појава, Матош је значајан и за српску литературу. Иако је (према потреби) био етикетан као србифил или недовољно изражен патриота, тврдио је да поседује две домовине – матичну Хрватску и Србију, у којој је нашао прибежиште у два наврата (1894. и 1904). Дубравко Јелчић (1984: 40) наглашава да је због сопствене суверености и бескомпромисности овај књижевник био једнако недобродошао и у матичној и у српској средини: „Кратковидни родољуби хрватски прешућивали би свакако, врло радо, многе изјаве овога бескомпромисног Хрвата о Хрватима, као што би, опет, ништа бистрији проповједници монолитнога југославенства, сасвим очито, у име виших идеала’ спремно затајили штошта од онога што је овај освједочени пријатељ Срба мислио и написао о Србима.”

2016: 13). Захваљујући Матошевим књижевнокритичким и есејистичким текстовима, „Српска је књижевност нашла свог znalца и поклоника и критика што је суставно прати, коментира и шири” (Лончар 1975: 248).

Ипак, Матошеви текстови нису драгоцени искључиво у литерарном контексту, они су „енциклопедија идеја и мисли о свему – или готово о свему – што се у оних двадесетак година његова рада збивало на нашим меридијанима у подручју књижевности и културе, друштва и политике [...] од средине посљедњег деценија XIX. стољећа па до предвечерја Првога свјетског рата” (Јелчић 1984: 35). Као сведок дешавања на политичкој⁵ и културној сцени у Србији, хрватски књижевник је у записима остављао траг о свом времену и својим савременицима, који би данас били „само имена из повијести [...] да није Матошевих фељтона, критика [...] о њима” (Јелчић 1984: 130).

Овај непоткупљиви стваралац имао је храбрости да пише о свему и о свакоме, не штедећи чак ни сопствене пријатеље⁶, због чега је стекао епитет бескомпромисног критичара⁷, лакрдијаша и безочног фељтонисте (в. Огризовић 1934: 45), који је преузимао улогу арбитра, не базирајући се на последице. Како Огризовић (1934: 45) истиче, био је онај ко „безобзирнице скида маске, јер је смијач с бичем, сатире и проицавам погледом, јер му је смијех занимање”.

У предратној Хрватској Антун Густав Матош био је најизразитији апологет артизма – представљао је „примјер европски образованог, непоткупљивог критичара и ствараоца, који је свој живот потпуно, без остатка посветио умјетности. Његове су амбиције биле искључиво књижевне и он би све друго био прије жртвовао него њих.” (Павлетић 1966: 191) Антун Барац (1938: 270) напомиње да је Матошев артизам оваплоћење специфичне животне филозофије, а не само уметничких назора: „Његов артизам, или естетизам, нису [...] значили само одређен поглед на умјетност, него уједно и поглед на живот.”

За Матоша је уметност била „основа цијелога животног назора [...] једина вриједност која живот чини сношљивим” (Барац 1965: 68). Најексплицитнији доказ поменутих тврдњи проналазимо у пишчевим речима:

Ипак, Матошеви политички ставови били су недвосмислени – иако је српску средину доживљавао као другу домовину, врло јасно је указивао на неоснованост тврдњи да су Срби и Хрвати исти народ, истичући како се филолошке и политичко-историјске категорије се не смеју мешати: „Јединство народно Срба и Хрвата је тек литерарни и филолошки појам, а никако хисторијски и политички, јер смо додуше један народ језиком, али барем доселе нисмо то хисторијски и политично.” (Матош 1973б: 322)

5 Што се тиче односа према политичким дешавањима у Србији, Матош (1973б: 251) био је свестан да је као фељтониста злоупотребљаван у политичким разрачунавањима, иако није оставио писаног трага о својим ставовима на ту тему: „Ја сам био у Србији странац несрпског имена и сасвим је природно да су се у борби проти Пашићу највише обарали на фељтонисту који никад ни једног страначког србијанског чланка написао није.”

6 О оправданости овакве атрибуције најбоље говори случај Јанка Веселиновића, писца који је Матоша увео у београдски литерарни свет, а о чијем је роману *Хајдук Станко* хрватски литерат исписао најтеже осуде. Осим што указује на „бесплодност” Веселиновићевог рада, као и на пишчево прецењивање сопствених могућности, Матош (1973б: 57) сажалјева и читаоца овог безвредног штива, закључујући следеће: „*Хајдук Станко* посвећен је Тесли. Од Јанка Веселиновића заслужио је славни Тесла што боље.” Последице оваквог иступа Матош је прокоментарисао на следећи начин: „Ко истину гуди, гудалом га по прстима бију. Тако је и мени вазда било и бит ће. У мом животу пуном опасности доживио сам да је најопаснија звјерка на свијету критиковани књижевник, повријеђена литерарна таштина.” (према Јелчић 1984: 139)

7 У некрологу посвећеном Стевану Сремцу Матош открива да је Сремчева фигура имала и симболичку важност у његовој критичарској каријери, јер је прву рецензију написао 1895. године управо о *Ивковој слави*: „Он је дакле помало кривац ако данас кожа толиких `свираца и полета-раца’ носи трагове мог зуба.” (Матош 1965: 171)

Живот ми, природно, постаде нешто споредно, свијет хаос и од тога часа постадох несрећник. [...] Срећом, спасила ме умјетност. Данас вјерујем, да је умјетност реалнија, да кажем истинитија од науке и филозофије [...] данас нема више великог филозофа и велике филозофије, а посљедњи, Friedrich Nietzsche, полули, плати главом, те дође до убјеђења, да истине нема, да је живот фикција, илузија, која не може да постоји без умјетности, без лажи, без илузије. (Матош 1973ц: 124–125)

За разлику од Матоша, Скерлић је оличавао идеолога здраве, социјално ангажоване књижевности, која треба да подстиче напредак и промену друштва. Супротно ларпулартистима, који су служење лепоти дефинисали као елементарну егзистенцијалну тежњу, Скерлић је служење добру истицао као примарни задатак књижевности. Веровао је у моћ литературе, наглашавајући важност њене улоге, односно њене употребљивости у постизању неуметничких циљева. Из тог разлога, Скерлићева појава није везана искључиво за књижевност – „ни кад је књижевни критичар, ни кад је историчар књижевности, није, најчешће, само то него је још и идеолог, политичар или друштвени и јавни радник” (Вученов 1980: 188). Скерлићев утицај преливао се на социјални и политички живот, и отуда не изненађује Матошева опаска да је био „Троглав, као Триглав, аждаја или Балачко војвода” (Матош 1965: 2014).

Скерлић и Матош су се, према Бегићевом (1967: 239) мишљењу, „морали међусобно негирати”, јер су били оваплоћење две крајности – њихове су се концепције мимоилазиле и на књижевном, и на идеолошком, и на социјалном плану. На непомирљивости упућује и паралела коју прави Матош (1965: 220): „док се Скерлић тјеша позитивном вјером у напредак и у човјека, ја сам увјерен у у вјечност људске глупости, демократију не сматрам религијом, не вјерујем у људску једнакост и правду, мислећи да је најљепши циљ човјека пољепшавати живот и служити љепоти.”

Осим тога, Матош је био дођош, кафански интелектуалац, артиста, док је Скерлић наступао као литерарни командант:

Г. Скерлић је данас у Србији 'сила'. Као универзитетски професор заповједа омладином, као уредник српског *Савременика*, *Српског књижевног гласника* командира литературе, као душа једног радикалног и демократског дневника има велики политички утицај. Професор, политичар, литерат⁸. (Матош 1965: 203–204)

Уз то, Матош је „био и остао Загрепчанин и Хрват”, за разлику од његовог опонента, који је „цијелим бићем срстао са својом србијанском и београдском средином” (Бегић 1967: 238–239). Исто тако, није мање важно ни то да је Матош припадао београдској бојми⁹, коју је Скерлић сматрао културном аномалијом (Бегић 1967: 239).

Сукоб на релацији Антун Густав Матош – Јован Скерлић датира од 1901. године, када је Скерлић као рецензент *Летописа Матице српске* одбио Матошев рад о Морису Баресу (в. Шмуља 2016: 233), што је Матоша подстакло на

8 Димитрије Вученов (1980: 189) наглашава неоснованост прича о недодирљивости Јована Скерлића, тврдећи да се ствара „нетачна слика о Скерлићевој свемоћи”. Вученов (1980: 189) подсећа како је реч о једном од најнападанијих личности свог времена, подсећајући да се у београдским листовима „чекало само на најмању прилику да се баца дрвљем и камењем на њега”. Павле Зорић (1980: 129), такође, истиче да је Скерлић био „највише нападана личност свог времена”, а сличног и става је Петар Цацић (1980: 215), који помиње да се „његови истомишљеници ретко оглашавају”, те да „провала одушевљења Скерлићевим делом, а и личношћу, почиње са даном његове смрти”.

9 Матошев пријатељ Божидар Николајевић (1934: 75) истицао је посебну важност београдских кафана (пре свега чувених *Дарданела*), које су хрватском књижевнику служиле као својеврсно радно место: „Матош је готово цео свој београдски књижевни рад отпратио за кафанским столом.”

започињање рата против Скерлића. Овај спор био је, заправо, једностран, имајући у виду да се тада највећи ауторитет српске књижевности није обазирао на написе хрватског писца, што је довело до изостанка полемике. У том обрачуну „Матош је готово стално био у позицији нападача” (Бегић 1967: 235), док је Скерлић био доследан у игнорисању Матоша – „чак му није помињао ни име у својим списима”¹⁰ (Бегић 1967: 236).

Међутим, да Матошеви иступи против Скерлића нису били тако неважни за београдског књижевника, потврђује чињеница да нису пролазили некажњено. Матош је сносио консеквенце због својих напада, а овај сукоб „највише се одразио на његов друштвени и књижевни статус у Србији” (Шмуља 2016: 233). Дубравко Јелчић (1984: 323–324) подсећа да се хајка против хрватског књижевника рефлектовала и на његов третман у матичној књижевности, јер су Скерлићеве присталице покушавале да га дискредитују и у Хрватској.

О свему томе и сам Матош оставио је трага. Према његовом признању, забележеном у неколиким текстовима, хибрис је почињен оптужбом Скерлићу да је плагијатор – „Ја као новинар бијам само фељтониста, кроничар и критичар, и сва је моја несрећа што сам критиковао Скерлића” (Матош 1976а: 73); „Ја докажем да је једна Скерлићева књига плагијат, јер у компилацији не спомену право аутора, Pelissiera” (Матош 1973б: 251); „показах у српским листовима српској публици сву шупљину литературе једног Скерлића” (Матош 1967а: 87). Након ове неопростиве квалификације на рачун суверена српске књижевне сцене почиње прогон и саботажа хрватског критичара: „Скерлић ми се освећивао, па је с друговима запречивао те нисам могао добити мјеста у Позоришту ни као музикант и прештампавао је крваве нападаје на мене из ондашњег Покрета.” (Матош 1973б: 251)

Премда је тешко поверовати, хрватски књижевник је уверавао како његова намера није била да вређа своје опоненте: „Ја нисам приказивао противнике као ниткове – као они мене – већ сам их настојао направити – смијешнима.” (Матош 1973б: 251) У тексту „Београдски карневал” духовито је одговорио на Скерлићеве тобожње претње смрћу:

Др. Скерлић ми јавно и приватно јавља да ће се са мном разрачунати на јавном мјесту. Показује и револвер! Ко би помислио да ћу изгубити русу главу од плагијатора [...] Пошто немам обичај носити оружје, наоружат ћу се штоплцигером (тирбушном), и ако ме нападне, убост ћу Скерлића (камо га још ниједан мушкарац није убо) и гарантујем му да неће умријети од те ране. За сваки случај пишем свој тестаменат. Покретно и непокретно имање остављам Милу Павловићу, званом Крпи, а памет свом убици дру Скерлићу, јер га његова памет, кажу, изневјерила. Молим га да ми држи и надгробну бесједу и да се побрине за многобројну моју дјечицу [...] До сада ми је тај човјек био смијешан, а сада, под маском разбојника, сада буди милосрђе, страх и друга, компликована осјећања. Помислите само: Скерлић убица, па робија, па стјенице, па недовршена велика дјела, неослобођена Србија, неослобођено човјечанство, па онда пасуљ, пасуљ, пасуљ! (Матош 1973д: 186–187)

Матош се разрачунавао са Скерлићем и на посредан начин, афирмисањем књижевника који нису били по Скерлићевим аршинима. У морализаторској концепцији српског критичара, која је од литературе тражила здравље и патриотизам, није било места за ствараоце новог нараштаја, који су по својој осећајности одударали од његових једностранних очекивања. Скерлић је оштро нападао

10 Мидхат Бегић (1967: 238) указује на Скерлићеву „јасну алузију на Матоша” у Скерлићевом излагању на књижевном конгресу одржаном 1904. године.

Сайушнике Исидоре Секулић, док је Матош (1965: 224) бранио право на женску „неуравнотеженост”, хвалећи ауторкин стил који је „сасвим као у пјесмама модерних српских лирика, с којима веже Исидору Секулић заједништво култа романтике, песимизма и патриотизма. Мада је др Скерлић модерној Србији забранио плакати, и Исидора Секулић је песимиста најцрње боје као какав Пандуровић или Дис.”

Скерлић је веровао у „морално и социјално дејство књижевне речи, у њену неизмерну улогу у напретку човечанства и отуда се просто устремљивао на песнике који нису хтели никоме и ничему да служе” (Зорић 1980: 136), зато у његовом систему није било места за „абнормалности”. Реагујући на Скерлићеву оптужбу да су декадентни песници Владислав Петковић Дис и Сима Пандуровић књижевне заразе, Матош стаје у њихову одбрану, држећи официјелном београдском критичару лекцију на тему декаденције:

Литерарни декадент у правом смислу ријечи је плитак, лош аутор, тј. аутор који репрезентира декаденцију, пропадање у књижевности. У том смислу је и др Скерлић у успоређењу са ’декадентним’ критичарима Запада прави декадент из тог једноставног разлога што је прама њима декеденција ваше критике. (Матош 1952: 299)

Док Скерлић упозорава на опасност од песимистичких гласова у српској литератури, Матош у њима наслућује веснике новог доба, а за Пандуровића чак тврди да ће бити „прави пјеснички изабраник младе Србије, која више није – како се већ у тим стиховима види – Србија др-а Јована Скерлића и других ’нормалних’, здравих духова” (Матош 1952: 305).

Матошева потреба да одбруси „лијечнику угроженог, иначе здравог и чилог српског друштва” (Матош 1952: 305) евидентна је чак и у случајевима када се начелно слагао са њим. Најбољи показатељ представља Јован Дучић, о коме је писао, између осталог, и из потребе за разрачунавањем са Скерлићем, што показује коментар: „Др. Јован Скерлић је углавном овако обиљежио Дучићев таленат.” (Матош 1973б: 217) Без обзира на то што је ценио Дучића, Матош (1973б: 222) изјавио је да „пише као жене, али као жене што лоше пишу”.

Према Ујевићевим (1934: 113) речима, хрватски књижевник је желео да „узбурка мртву воду, да пролије жабокречину, те је сам изазивао крешева, палио и млатио десно и лијево”. Напад на Скерлића представљао је, према Матошевом (1973б: 251) признању, својеврсни изазов: „ја нападах Скерлића јер ми се чинио најјачи и најопаснији.” Мерење снага са таквим опонентом доказивало је неустрашивост, али је уједно представљало и потврду сопственог значаја.

Најексплицитнији у увредљивом описивању свог књижевног ривала, Матош је био у тексту објављеном 1908. године у Хрватској смотри поводом штампања првог тома Скерлићевих *Писаца и књига*. „Јован Скерлић: *Писци и књиге I*” представља есеј, који је и по тону и по жестини типичан за Матоша. На самом почетку критичар посвећује пажњу скицирању Скерлићевог карактера – „Нека ми се допусти рећи коју о аутору, због веће јасноће” (Матош 1965: 203), да би потом уследиле салве обезвређујућих квалификација. Наглашено је да је Скерлић неоригиналан, да пати од богданоманије, пише шаблонски и без стила, користећи „несрпске конструкције”, зато „читајући опажете да сте већину тих аргумената и фраза чули и читали” (Матош 1965: 215). Матош неће заобићи да прокоментарише како је Скерлић докторирао у Лозани, „не у Паризу или у Берлину”, те како се његова докторска дисертација „одликује тиме, што остаде у Француској неопажена” (Матош 1965: 204).

Осим тога, неблагонаклоност је употпуњена коментарима који се односе на Скерлићев физички изглед:

Већ његова спољашњост није ме никад привлачила. Има татарску физиономију, жуту мршавост Шекспировог мрзиоца Касија. Тип Ничеовог Чандале и Сократа, лик Тургењевљевих политичких фанатика. Задрт. 'Шебиг', немарно одјевен. Француз без француске лепе кокетије. Плебејац, демагог, Русо без поезије. Сен Жист у улози педагога. (Матош 1965: 219)

Поред тога, Матош прави осврт и на Скерлићев морални лик – истиче да је овај проучавалац француске литературе на београдски Универзитет дошао да предаје српску књижевност, за коју је некомпетентан, а, исто тако, доводи у питање његове политичке ставове, узимајући у обзир да је „код свих грозних политичких трзавица он [...] знао остати читав”, што га наводи на закључак да „ако тај безвјерац не цјелива папине папуче, цјелива друге” (Матош 1965: 294).

Пишући о свом *прошуности*, Матош је, заправо, дефинисао сопствену критичарску позицију, уједно и очекивања од књижевне критике, односно од „ваљаног” критичара. Говорећи о *Писцима и књиџама I*, кроз конфронтирање са Скерлићевим погледима, Матош разоткрива сопствени критичарски вјерују. За Матоша критика представља најобухватнију људску делатност, она је једновремено „умјетност, јер је сензација; наука, јер је искуство, опажање и закључивање; филозофија, јер [...] заступа метафизику” (в. Матош 1965: 206–209), и ова *умјетности умјетности* подразумева „савршено познавање човјека”, следствено томе и способност анализирања туђих душа и осећаја.

Као главну претпоставку добре критике Матош издваја укус, под којим подразумева поседовање стила и познавање разноврсних форми лепоте и утицака. Сходно наведеном, Скерлић није добар критичар, јер не испуњава ниједан од критеријума („Сасвим другачије замишљам критичара но што је г. Скерлић” (Матош 1965: 209). Најпретежнија за дисквалификацију Скерлића као критичара јесте чињеница да је утилитариста, те су, сходно томе, његова очекивања од уметности потпуно неуметничка, а његова запажања једнострана:

Скерлић не воли љепоте због љепоте [...] Нема развијен осјећај за стил. [...] Скерлић дакле нема ни много природног, ни много привријеђеног укуса. Његова естетична култура није велика. [...] То познавање само једне, француске културе, тумачи галоманију и доста уски хоризонт те критике. [...] Г. Скерлић мисли да сваки добар стил мора бити стил доброг чланка. (Матош 1965: 215)

Међутим, иако је био оштар противник „задртих идеолога”, Матош је похвалио Скерлићеву књигу посвећену животу и раду Светозара Марковића. Исказујући поштовање према овој пионирској студији, коју је издвојио као Скерлићево најбоље дело (Матош 1973б: 265), хрватски критичар напоменуће да је Јован Скерлић без сумње најкомпетентнији да пише о свом духовном претходнику: „само др. Ј. Скерлић могао га од свих савременика приказати у свој ширини и важности, компетенцијом ђака и стручношћу настављача онога што је у томе великом дјелу и даље модерно и витално.” (Матош 1973б: 266)

Да би потцртао Скерлићеве недостатке, Матош је направио паралелу између Скерлића и његовог претходника Љубомира Недића¹¹. Приметио је како је обојици заједничко да су *резонери, рационалистиче, задртии стиранчари*, с тим што „Недић

11 Иако је Недић Матошу био ближи по уметничком сензибилитету, његова једностраност, неоригиналност и неинвентивност пресудили су да га ословљава као рецензента, а не критичара – „Он нема ни једне нове велике мисли, ни једне нове велике слике. [...] Кроз просуђивања различитих

куди а Скерлић хвали оне који то не заслужују”, док „Скерлић код других тражи и налази прије ’идеје’ но стил” (Матош 1973б: 250). За разлику од Недићеве културе, која је „дубока и филозофска”, Скерлићево образовање, подвлачи Матош, потиче „из малих центара као Београд и Лозана (у Швицарској)”, што за последицу има изостанак ширине – „Скерлићу је Свето писмо све што долази из Француске” (Матош 1973б: 250), односно „Скерлић је Француз, али не Француз од елите. Он је од ријетких рудиментираних Француза који су још и данас моралисти.” (Матош 1965: 210) Из тог разлога, Недић је „далеко већа интелигенција”, док је Скерлић „већа продуктивност и критичарска савјесност” (Матош 1973б: 250).

Поредећи два српска критичара, Матош (1973б: 250) исказује симпатије према острашћености, која је својствена обојици: „Један и други умију јако мрзити – врло некритичка особина! – али многи други писци не знају ни то.” Као што се благонаклоно одредио према способности ових књижевника да „јако мрзе”, Матош је код Скерлића издвојио амбициозност и енергију као карактерне црте вредне поштовања:

Па ипак, код њега налазим много симпатичних црта. Енергију. И њега гуши наш запарложени, кукавни живот, атмосфера као у затвореним цијеле зиме кафаницама, пуним смрада, дима, испушених цигара и испушених егзистенција, глупих дискусија, глупих новина, патвореног пића и патворених бића. И Скерлић тражи утјехе у књигама. [...] Ако није изврстан критичар, г. Скерлић је изврстан публициста, јер добар публициста не мора имати много идеја него много рјечитости и енергије да их брани. А треба знати да је тај критичар једно од најнападанијих и најбезобзирнијих пера у Србији. Та његова енергија ми се врло свиђа, прем није естетичка и интелектуална. (Матош 1965: 219)

Иако је Матош довео у питање Скерлићеву књижевнокритичку делатност (и образовање), а на више места подвукао чињеницу да овај критичар нема ни стила ни укуса, на самом крају есеја о *Писцима и књигама I* запазићемо својеврсно признање. Без обзира на издвојене мањкавости, Матош (1965: 218) наглашава да је у питању књига која „има велику монументалну вриједност, јер – немамо друге о истом предмету”, а, исто тако, исказује похвалу на рачун ауторове изузетне марљивости и доследности сопственим убеђењима:

Његов стил додуше нема све одлике јасног стила: лаконичност, нијансу, ред и архитектуру, сентенциозност, разноликост, лакоћу и лежерну духовитост, али је врло разумљив, тече као дијалог и увјерава. Јер г. Скерлић ако нема много идеја, има много увјерења, а и вјера и увјерење има своју рјечитост и своју топлину. (Матош 1965: 218)

Упркос томе што, према Матошевим критеријумима, за уверења и идеолошка странчарења нема места у уметности, хрватски критичар указаће поштовање свом великом противнику, јер је као човек убеђења остварио сопствене интенције: „Главна је – грести према идеалу. Г. Скерлић је и у тој књизи без сумње ишао према томе циљу – можда одвише морално.” (Матош 1965: 220)

Овакав завршетак есеја о *Писцима и књигама I* потврђује оправданост става да у Матошевом критичарском раду има доста самовоље, „каткад – неочекиваних закључака, али ипак у дну свакога његова озбиљнијег критичарског састава имаде нешто по чему се види да је Матош осјетио писца о коме говори, и да је тај осјећај тачан – ма колико иначе аргументација у појединостима била слаба” (Барац 1934: 19). Овај се књижевник у јавности оглашавао из потребе да исказе

писаца и књижевних појава узима вазда исто мјерило [...] као да је критика аршин а писци роба.” (Матош 1973б: 150)

став, „није му требало повода; он је био бијесан, стеклиш” (Ујевић 1934: 114), зато „у хрватској прошлости нема књижевника [...] који би водио толико полемика и с толико људи као што их је водио он” (Барац 1934: 11).

Матошев напад на Скерлића био је вишеструко изазован – како сам признаје, у питању је био горостас који је важио за најјачег и најопаснијег. Са друге стране, Скерлић и Матош и у идеолошком, и у статусном, и у уметничком смислу били су на супротстављеним странама. Матошеви артистички постулати косили су се утилитаризмом, материјализмом и морализмом које је Скерлић заговарао. Док је један бирао здраву, социјалну литературу, и од ње очекивао „служење добру и декларативну, патриотску борбеност” (Зорић 1980: 135), други није поседовао дефинисану методологију, већ је бранио право на уметничку аутономију, сматрајући да је лепота највећа животна вредност којој треба служити.

Наспрам Скерлића – систематичног, доктринираног проповедника здравља, заговорника реда и система, Матош је, као *homme de lettres*, упркос својој недоследности, произвољности, субјективности, контрадикторности и несистематичности, постао „од свих класичних и модерних писаца наше књижевне баштине најмање застарив” (Поповић 1972: 51).¹² Матошев критичарски рад представљао је побуну против директива, рецепата, догми – свега што је оличавао Јован Скерлић. Сходно томе, сукоб са српским мејнстрим критичарем био је неизбежан. Међутим, без обзира на Матошев неспорни полемички набој и спремност на вођење ратова, прижељкивани обрачун са једним од најважнијих симбола не само српске књижевности већ и целокупне културне и политичке сцене у Србији крајем XIX и почетком XX века ипак је изостао и управо та појединост овај спор чини изузетком.

Иако је Матош писањем прилично циничних, увредљивих и провокативних текстова демонстрирао истрајаност у покушају провокације Скерлића, његови упорни насртаји остајали су без жељене реакције. Можда је Скерлић заиста био резистентан на нападе, имајући у виду да су били свакодневни и да је несумњиво био једна од најнападанијих фигура свог времена¹³. Ипак, његово игнорисање свих Матошевих написа у којима се појављивао као тема било је посебно интригантно, чак инспиративно. Имајући у виду да је Матош хвалио извесне карактерне црте свог антипода, можда му је чак и то Скерлићево држање са висине и непридавање важности њему као пискаралу такође било симпатично. А можда је чак неуспелост у постизању неког ефекта и заслужна за Матошеву (1976б: 118) ироничну изјаву: „Ах, да нисам Матош, хтио бих бити др. Скерлић!”

Извори

Матош 1965: А. Г. Матош, *Есеји*, Београд: Нолит.

Матош 1952: А. Г. Матош, *Есеји и фелџони о српским писцима*, Београд: Просвета.

Матош 1973а: А. Г. Матош, *Сабрана дјела*, свезак IV, Загреб: ЈАЗУ, Либер, Младост.

12 И заиста, уколико упоредимо ставове српског и хрватског критичара о појединим писцима, можемо запазити да Скерлићева размишљања заиста јесу превазиђена – сви они које је београдски литерарни командант означио декадентним или абнормалним појавама, а у чију је одбрану стао хрватски критичар, данас слове за најзначајније ствараоце српске књижевности XX века.

13 Вученов (1980: 189) истиче да су само два београдска листа била на Скерлићевој страни, као и то да се превииа како је „једанаест дневних београдских листова чекало само на и најмању прилику да се баци дрвљем и камењем на њега”.

- Матош 1973b: А. Г. Матош, *Сабрана дјела*, свезак VIII, Загреб: ЈАЗУ, Либер, Младост.
- Матош 1973ц: А. Г. Матош, *Сабрана дјела*, свезак XX, Загреб: ЈАЗУ, Либер, Младост.
- Матош 1973д: А. Г. Матош, *Сабрана дјела*, свезак XVI, Загреб: ЈАЗУ, Либер, Младост.
- Матош 1976a: А. Г. Матош, *Сабрана дјела*, свезак XIII, Загреб: ЈАЗУ, Либер, Младост.
- Матош 1976b: А. Г. Матош, *Сабрана дјела*, свезак XV, Загреб: ЈАЗУ, Либер, Младост.

Литература

- Барац 1934: Др А. Барац, Предавање о А. Г. Матошу, у: *А. Г. Мајтош. Ин мемориам. О 20-годишњици пјесникове смрти*, Загреб: Тискара „Меркантиле”, 11–25.
- Барац 1965: А. Барац, Матошеви погледи на књижевност. Матош као књижевни критичари есејиста, у: *Антун Густав Мајтош*, Београд: Завод за издавање уџбеника Социјалистичке републике Србије.
- Барац 1938: А. Барац, *Хрватска књижевна критика*, Загреб: ЈАЗУ.
- Бегић 1967: М. Бегић, Уз Матош–Скерлићево наслеђство, у: *Књижевни историчари и критичари III*, Нови Сад / Београд: Матица српска, Народна књига, 233–258.
- Вученов 1980: Д. Вученов, Скерлић у своме времену, у: *Јован Скерлић у српској књижевности 1877–1977*, Београд: Народна књига, ИКУМ, 187–202.
- Егерић 1967: М. Егерић, *Књижевни историчари и критичари III*, Нови Сад / Београд: Матица српска, Народна књига, 346–353.
- Зорић 1980: П. Зорић, Искушења Јована Скерлића, у: *Јован Скерлић у српској књижевности 1877–1977*, Београд: Народна књига, ИКУМ, 129–139.
- Јелчић 1984: Д. Јелчић, *Мајтош*, Загреб: Глобус.
- Лончар 1975: М. Лончар, А. Г. Матош и Београд, у: *Зборник радова наставника и студената поводом 100-годишњице обнављања Катедре за светску књижевност на београдском универзитету*, Београд: Филолошки факултет у Београду.
- Николајевић 1934: Др Б. С. Николајевић, Матошеви боравци у Београду, у: *А. Г. Мајтош. Ин мемориам. О 20-годишњици пјесникове смрти*, Загреб: Тискара „Меркантиле”, 65–99.
- Огризовић 1934: Др М. Огризовић, Артиста, у: *А. Г. Мајтош. Ин мемориам. О 20-годишњици пјесникове смрти*, Загреб: Тискара „Меркантиле”, 25–65.
- Павлетић 1966: В. Павлетић, *Како су стварали књижевници*, Загреб: Школска књига.
- Ујевић 1934: А. Ујевић, Ем смо Хорвати, у: *А. Г. Мајтош. Ин мемориам. О 20-годишњици пјесникове смрти*, Загреб: Тискара „Меркантиле”, 109–123.
- Џаџић 1980: П. Џаџић, Јован Скерлић као књижевни полемичар, у: *Јован Скерлић у српској књижевности 1877–1977*, Београд: Народна књига, ИКУМ, 213–221.
- Шмуља 2016: С. Шмуља, *Антун Густав Мајтош у српској књижевности и култури*, Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци, Филолошки факултет.

MATOŠ VS. SKERLIĆ

Summary

In this paper, we analyze Matoš's polemical discourse directed against Jovan Skerlić, one of the key figures of Serbian literature and culture at the end of the 19th and beginning of the 20th century. The aim of the paper is to describe the nature of the intellectual conflict between Antun Gustav Matoš, who was a tavern intellectual